

Adinatske frazeme govora Rožaja (Crna Gora) sa semantikom ‘nikad’ i ‘nigdje’

DŽENISA MUJEVIĆ

*Univerzitet u Novom Pazaru, Departman za umjetnost i filološke nauke,
Bosanski jezik i bošnjačka književnost, Dimitrija Tucovica 65,
RS Novi Pazar 36300, dzenisa.mujevic@uninp.edu.rs*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.19.1.338-355.2026>

1.04 Strokovni članek – 1.04 Professional article

V članku je predstavljena analiza adinatskih frazemov govora kraja Rožaje (v Črni gori) s pomenom ‘nikoli’ in ‘nikjer’, s poudarkom na načinu oblikovanja in delovanja adinatona kot mehanizma v semantičnih transpozicijah. Cilj raziskave je preučiti produktivnost adinatskega mehanizma pri navedenih pomenih ter ugotoviti motivacijsko osnovo adinatskih konstrukcij. Korpus sestavlja 20 izbranih frazemov, saj zaradi omejenega obsega ni bilo mogoče podrobno analizirati vseh zabeleženih frazemov. Delo lahko prispeva k natančnejši teoretični opredelitvi adinatona in k boljšemu vpogledu v motivacijske osnove adinatskih konstrukcij.

This paper presents an analysis of adinatsic idioms (or adynatons) of the Rožaje dialect with the meanings ‘never’ and ‘nowhere’, with a focus on the formation and functioning of the adynaton as a mechanism in semantic transpositions. Our goal is to examine the productivity of the adinatsic mechanism in the above meanings, and to determine the motivational basis of adinatsic constructions. The corpus consists of 20 selected idioms. This is due to the limited scope of the paper preventing a detailed analysis of all the recorded idioms. The paper, nevertheless, contributes to a preciser theoretical definition of the adynaton and provides insight into the motivational bases of adinatsic structures.

Ključne besede: nikoli, nikjer, adinaton, ekspresivnost, frazem, Rožaje

Keywords: nowhere, never, adynaton, expressiveness, idiom, Rožaje

*Ad impossibilia nemo tenetur.*¹

1 Uvod

Frazema je ustaljeni skup riječi s jedinstvenim značenjem nastao semantičkim transpozicijama (Petrović 1989: 33), koji se razlikuje od običnog, nefrazološkog skupa (Kržišnik 2006: 59). Semantičke transpozicije ostvaruju se

¹ Niko ne može biti prisiljen da učini nemoguće.

putem stilskih figura (Mršević-Radović 1987: 32), tropa i semantičkih figura u užem smislu, tj. „uz pomoć kognitivnih mehanizama kao što su metafora, metonimija, sinegdoha i drugi načini konceptualizacije, i kod tih jezičnih jedinica dolazi do povezivanja doslovnog značenja s prenesenim“ (Bratina 2004: 35).² Metafora se nameće kao osnova semantičke frazeologizacije (Šiljak-Jesenković 2003: 91), a ostale figure se smatraju njenim podtipovima (Vasung 2014). U stručnoj literaturi adinaton se najčešće razmatra kao periferni semantički mehanizam, nerijetko podveden pod hiperbolu ili perifrazu, „kojim se iskazuje nešto što je preuveličano do nemogućeg“ ili „opisno iskazivanje pojma 'nikad'“ (Živković 1986: 3), često je zanemaren njegov potencijal i semantički opseg u frazeološkim transpozicijama.

Rožaje se nalazi na sjeveroistoku Crne Gore, na granici Crne Gore s Kosovom i Srbijom, i kroz istoriju je predstavljalo kulturnu i jezičku spopu. Jezička situacija u ovom regionu je veoma šarolika (Henzelmann 2024: 240–243), nastala na spoju različitih govornih i etničkih identiteta (Henzelmann 2016: 362–363), u kontinuiranom kontaktu crnogorskog, bosanskog, srpskog, albanskog i orijentalnih jezika, te je u ovoj govornoj zoni pogodno proučavati jezičke osobenosti (Mujević 2025a), posebno frazeološke (Mujević 2024: 104), koje nijesu istražene ni s aspekta montenegristike ni bosnistike (Mujević 2025b: 394), a što predstavlja motivaciju za proučavanje lokalnog frazemikona.

Frazeme rožajskog govora do sada nijesu bile predmet sistematskog proučavanja niti su obuhvatane frazeografskom obradom, pojavljuju se sporadično u okviru šireg rada na sakupljanju kratkih narodnih prozних oblika. Antologija *San i pola života. Tradicionalna usmena književnost Muslimana – Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije* (1996) Huseina Bašića sadrži popis kratkih prozних oblika, kao i *Antologija usmene proze Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije* (2002). Ibrahim Hadžić je u *Rožajskom rječniku* (2003) i *Rječniku rožajškoga govora* (2013) ukratko predstavio najfrekventnije kratke prozne vrste, poremije i frazeme. Širi korpus ponudio je *Sandžački rječnik* (2012) Džavida Begovića i Šefke Begović-Ličine, dok je u *Sandžačkom frazeološkom rječniku* Abdulaha Mušovića (2016, 2018) dat izuzetno bogat frazeološki fond, registrujući i frazeme govora Rožaja.

Pod *frazemom* se podrazumijeva relativno čvrst i ustaljen spoj riječi (Tanović 2000: 72) čije značenje ne proizlazi iz zbira značenja komponenata, holistički je reprodukovano (Crystal 1980: 179; Menac 1994: 162), pri tome raspolaže „najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu“ (Matešić 1982: 5).

² „S pomoćjo kognitivnih mehanizmov kot so metafore, metonimije in drugi načini upodabljanja, zato gre tudi pri teh jezikovnih enotah za povezavo dobesednega pomena s prenesenim“ (Bratina 2004: 35).

Željka Fink-Arsovski (2002: 8) navodi da se frazema sastoji od jedne auto-semantične i jedne sinsemantične riječi, a Antica Menac (2007: 29) smatra da sadrži jednu punoznačnu riječ i više nenaglašenih i semantički praznih nesamostalnih riječi. Frazemu definišemo kao polileksalni neraščlanjivi, ustaljen i holistički reprodukovan spoj koji se sastoji najmanje od dvije riječi, jedne autosemantične i jedne sinsemantične, a od kojih je bar jedna resemantizovana, uklopljiv u kontekst i rečeničnu strukturu, suprakomponencijalne semantike, stabilne strukture i leksičkog sastava.

2 Metodologija istraživanja

Istraživanje adinatskih frazema govora Rožaja sa semantikom ‘nikad’ i ‘nigdje’ zasnovano je na odabranom frazeološkom korpusu zbog ograničenog obima rada i želje da se ponudi što kompletnija analiza autentičnih lokalnih frazema. Korpus frazema je prikupljen terenskim istraživanjem, metodom elicitacije, s ciljem sistematskog istraživanja sloja jezika koji do sada nije istraživan, a nakon toga je analiziran deskriptivnom metodom, te metodama analize i sinteze. Cilj u ovom radu je da ponudimo analizu adinatofrazema navedene semantike, s posebnim fokusom na načine formiranja adinatskog efekta, te utvrdimo je li adinaton samostalan frazeološki mehanizam. Polazimo od pretpostavke da adinaton predstavlja samostalnu figuru, te da ne funkcioniše isključivo kao izraz temporalnog odričnog kvantifikatora ‘nikad’, što je u literaturi najčešće isticano, već da obuhvata i semantiku spacijalnog kvantifikatora ‘nigdje’. Takođe, pretpostavka je i da je ova semantička figura donosi motivacijsku slojevitost u frazeologiju govora Rožaja.

U skladu s predmetom proučavanja, ciljem i hipotezom, postavljeni su i zadaci istraživanja:

- (1) Evidentirati adinatske frazeme sa semantikom ‘nikad’ i ‘nigdje’;
- (2) Analizirati adinatske frazeme s temporalnom i spacijalnom semantikom;
- (3) Utvrditi motivacijske okvire adinatskih frazema iz ovih semantičkih polja;
- (4) Izvesti zaključke o načinima formiranja adinatske osnove u ovim semantičkim poljima te utvrditi da li adinaton predstavlja zaseban semantički mehanizam;
- (5) Koncipirati frazeološki rječnik u vidu priloga radu, uz kontekstualizaciju analiziranih frazema.

Prikupljanje frazeološkog korpusa provedeno je tehnikom intervjua (polustrukturirani intervjui u trajanju do 80 minuta) s informatorkama i

informativima (ukupno 84, 43 žene i 41 muškarac) s ovog govornog područja. Intervjui su, pomoću elicitacijskih pitanja (otvorena pitanja i stimulativne situacije, širok tematski opseg), usmjeravani kako bi se bilježio relevantan frazeološki materijal iz pomenutih semantičkih polja. Informatore su činili autohtoni dijalekatski govornici i govornice (iznad 60 godina), koji vode porijeklo s ovog prostora, a koji se nijesu formalno obrazovali ili imaju minimalno osnovno obrazovanje (nekoliko razreda), u jednakom broju sa svakog od ukupno 45 ruralnih područja.³ Razlog za terensko istraživanje na ruralnim područjima je bilježenje materijala koji nije oblikovan pod uticajem standardnog jezika, a populacija u ruralnim sredinama, zahvaljujući relativnoj geografskoj izolaciji i stabilnosti jezičke prakse, sačuvala je frazeološku autentičnost.⁴ Informatori su bili raznovrsnih zanimanja, od poljoprivrednika do zanatlija, a informatorka najčešće domaćice. Ovim pristupom formiran je bogat istraživački korpus, a u ovom radu su analizirani najreprezentativniji primjeri i klasifikovani prema frekventnijem značenju u okviru semantičkih grupa. Intervjui su snimani, nakon toga su zvučni zapisi transkribovani, a frazeme su potom sistematizovane prema semantičkim poljima. Na ovaj način omogućeno je pouzdano tumačenje i kontekstualizacija adinatofrazema, kao i sagledavanje pragmatičkih aspekata, što je i predstavljeno u radu.

3 Adinaton

Još u antičkoj retorici riječju *adinaton* označavalo se nešto ‘nemoguće’ (Forsyth 2013: 200), a što su Rimljani označavali terminom ‘*impossibilia*’ (Kovačević 2015: 147). Antička retorika je adinaton izdvajala kao zasebnu stilsku figuru, dok je u domaćoj stilistici ova figura rijetko definisana kao samostalna, najčešće je posmatrana kao podvrsta ili varijanta drugih stilskih figura.⁵ U savremenoj teoriji književnosti adinaton je objašnjavan kao termin „koji su uveli još antički retori i gramatičari radi opisivanja ‘mundus

³ Ovo istraživanje obuhvatilo je sela na teritoriji opštine Rožaje: Bač, Bačevac, Balotiće, Bašča, Besnik, Biševo, Bogaje, Bralići, Bukovica, Crnča, Crnokrpe, Čokrlije, Dacići, Donja Lovnica, Gornja Lovnica, Dračenovac, Džudževići, Grahovača, Grahovo, Grižica, Gusnice, Honsiće, Ibarac, Jablanica, Kalače, Klanac, Koljeno, Lučice, Malindubrava, Njeguš, Paučuna, Plunce, Pripeč, Radetina, Radeva Mahala, Ramoviće, Seošnica, Sinanovića Luke, Skarepača, Sredani, Stupa, Tuzeva Luka, Vuča, Zloglavlje i Čosovica.

⁴ Prije glavnog terenskog istraživanja provedeno je manje istraživanje u selu Balotiće, s manjim brojem informatorki i informatora, s ciljem provjere produktivnosti ove metode, adekvatnosti elicitacijskih pitanja i efikasnosti stimulativnih situacija. Nakon toga istraživanje je provedeno na cijeloj teritoriji ruralnih područja ove govorne zone.

⁵ U savremenoj filozofiji termin „adinaton“ pojavljuje se i izvan retorike, gdje se razmatra kao opšti koncept nemogućnosti (Conte i Di Lucia 2016).

inversus”“ (Kurbanov i Spiridonova 2018: 261), topos ‘svijeta naopako’ (Gudiorizzi 1985; Marcovich i Georgiadou 1988; Coleman 1999; Villalba de la Güida 2010; Alpatov 2017; Petrović 2017). U *Rečniku književnih termina* (1986: 3) adinaton je označen kao vrsta hiperbole i perifraze, kojom se ističe neostvarivost nečega (Bagić 2012), implicitno ili eksplicitno se iznosi tvrdnja o nemogućem (Canter 1930: 32),⁶ ili poređenje s nemogućim i to kao uslov (Canter 1930; Simeon 1969; Gorte 2007; Šilin 2009). Ernest Dutoit na adinaton ukazuje kao na poetički postupak kojim „pjesnik želi da predstavi činjenicu ili radnju kao nemoguću, apsurdnu ili nevjerovatnu, te ih stavlja u vezu s jednom ili više prirodnih nemogućnosti“ (Dutoit 1936: 154),⁷ dok Galen Otto Rowe adinaton identifikuje kao tip poslovice (Rowe 1963) i podrazumijeva postupak „ilustrovanja apstraktnih ideja putem konkretnog prikaza“ (Rowe 1965: 396).⁸ Adinaton je pritom najčešće svoden na semantiku univerzalnog temporalnog odričnog kvantifikatora ‘nikad’, dok su ostala semantička polja koja ova figura obuhvata rijetko razmatrana. Miloš Kovačević adinaton definiše kao figuru konstrukcije, figurativni „ekvivalent nekom leksičkom univerzalnom odričnom kvantifikatoru: nikad, nimalo, niko, ništa, nikako, nikakav, nigdje“ (Kovačević 2015: 148). Uzimajući sve navedeno u obzir, adinaton definišemo semantičkom figurom kojom se ukazuje na negaciju i nemogućnost, u semantičkom okviru leksičkih univerzalnih kvantifikatora ‘niko’, ‘ništa’, ‘nikakav’, ‘nikad’, ‘nigdje’, ‘nimalo’, ‘nikako’, kao i u semantičkom okviru ‘uzalud raditi’.

4 Adinatonske frazeme govora Rožaja

4.1 Frazeme sa semantičkom vrijednošću ‘nikad’

U adinatonskim konstrukcijama temporalni adverbijal ‘nikad’, prema mišljenju Miloša Kovačevića (Kovačević 2015: 148), sintaksički se iskazuje na dva načina: „a) supstantivnom vremenskom sintagmom i b) zavisnom vremenskom rečenicom, po pravilu, s veznikom kad“. Na korpusu frazema govora Rožaja u ovom radu ćemo analizirati semantiku i strukturu adinatonskih konstrukcija.

⁶ „(...) hence an asseveration of the impossible, expressly stated or implied.“ (Canter 1930: 32).

⁷ „poète, pour représenter un fait ou une action comme impossibles, absurdes ou invraisemblables, les met en rapport avec une ou plusieurs impossibilités naturelles“ (Dutoit 1936: 154).

⁸ „(...) represent abstract ideas by means of concrete images“ (Rowe 1965: 396).

U frazemikonu govora Rožaja sa semantičkom vrijednošću 'nikad' evidentirana je frazema *kad bi rodio/la Hasana s opancima*, čija sintaksička struktura odgovara zavisnoj temporalnoj rečenici s veznikom *kad*. Zasnovana je na izražavanju nemogućnosti da se nešto realizuje putem apsurdne i logički neostvarive situacije – rađanja obuvenog djeteta. Frazemom se označava nereferecijalno vrijeme zasnovano na postavljanju apsurdnog kondicionala, koji je nemoguće ispuniti. Semantika adinatske frazeme postaje snažnija kada se frazema odnosi na referenta muškog pola – upućivanjem na biološku nemogućnost porađanja muškarca, a nagomilavanje logičkih inkompatibilnosti intenzivira apsurdnost. Semantiku intenzivira paradoks rađanja obuvenog djeteta, pritom imenovanog *Hasan*. Maskulonim *Hasan*, karakterističan za bošnjački kulturni i jezički prostor Rožaja, u ovoj adinatofrazemi je tipiziran. Opanci su dio tradicionalne nošnje, ali i obuća u svakodnevnoj upotrebi na ruralnim područjima, i ovom komponentom intenzivira se semantika frazeme, groteskno implicirajući rađanje već materijalno opremljene osobe. Frazema je ironijski izraz kategoričkog odbijanja, negiranja, komentarisanja nečijeg očekivanja ili pretpostavke, najčešće realizovana rezignantnim tonom. Nijesu zabilježene sintaksičke varijacije frazeme, što potvrđuje visok stepen stabilnosti komponenata.

Semantički je ekvivalentna i frazema fonetskog tipa *na Kukovdan* i ima funkciju temporalnog adverbijala. Upotrebom komponente *Kukovdan* označava se „(...) nepostojeći praznik, prema tome i dan koji nikada neće doći“ (Mihailović 1968: 52), što upućuje na temporalnu nemogućnost realizacije nečega. Semantička matrica frazeme temelji se na imaginarnoj temporalnoj odrednici *Kukovdan*, temporalnoj nereferecijalnosti, gdje fiktivan kalendarski praznik upućuje na semantiku 'nikad'. Dragana Mršević-Radović (2008) ovu frazemu svrstava u kalendarske, jer je motivisana tradicijom obilježavanja praznika i njihovim nazivima, važnim danima u kalendarskim jedinicama te stoga i religijom. Za razliku od frazema čiju pozadinu čine eksplicitni apsurd ili fizička nemogućnost realizacije nečega, ovdje se može govoriti o implicitnoj adinatskoj semantici. U frazemi nije eksplicitno data nemogućnost, već se implicitno upućuje i to na nivou kulturnog i tradicijskog znanja. Leksema *Kukovdan* oblikovana je po obrascu tipičnom za imenovanje hrišćanskih praznika (*Mitrovdan*, *Nikoljdan*), čime je formiran privid kalendarske regularnosti. Frazema služi za iskazivanje negativnog kvantifikatora 'nikad', često podrugljivo i ironično, nekad i šaljivo, a zamjena komponente *Kukovdan* nekom drugom nije evidentirana.

U frazemikonu govora Rožaja registrovana je i adinatofrazema *kad Ibar uzbrdo poteče*, kojom je iskazan inherentno neostvariv uslov, protivno prirodnim zakonima – riječ je o situaciji u kojoj rijeka treba da poteče *uzbrdo*. Uslov nije moguće ispuniti te je slikovito uobličena semantika ekvivalentna odričnom temporalnom kvantifikatoru 'nikad'. Upućivanjem na tok rijeke

uzbrdo narušava se logika fizičkog svijeta, zakon gravitacije i hidrografska orijentacija, što je temelj adinatonske transpozicije. Frazema je alogična kataklizmatičnog modela, prema podjeli Mršević-Radović (2008), budući da podrazumijeva radikalno narušavanje prirodnog poretka svijeta, osnovnih zakonitosti prostora i gravitacije. Ovim uslovom negacija se intenzivira do krajnje granice nemogućnosti i ovakvi uslovi nijesu frekventni u frazeologiji (Mršević-Radović 2008). Upotreba veznika *kad* u ovoj adinatonskoj konstrukciji ukazuje na temporalnu formu. Hidronim *Ibar*, jedina veća rijeka na prostoru Rožaja, kao komponenta frazeme ima motivacijsku funkciju i referentna je tačka, topografski orijentir, a isticanje omogućava efekat konkretizacije te frazema pokazuje lokalnu ukorijenjenost. U komunikaciji frazema se najčešće upotrebljava kao sredstvo odbijanja i ironijskog komentara na nemogućnost.

Adinatifrazema zavisnog rečeničnog tipa je i frazema *kad se opanak opapuč* i izraz je apsolutne nemogućnosti realizacije određene radnje. Adinatonska semantika ‘nikad’ data je kroz alogičnu i semantički paradoksalnu sliku transformacije opanka u papuču. Veznik *kad* uspostavlja temporalnu odrednicu, upućujući pritom na potpuno isključenje mogućnosti realizacije određene radnje. Komponentu frazeme čini leksema *opanak*, kulturno i etnološki obilježena, označava tradicionalnu obuću, poteklu iz ruralnog života (obuća koja se najčešće nosi na selu). Frazemom govornik iznosi negativan i ironičan stav prema realizaciji neke radnje. Frazema nije zabilježena u sintaksičkim i leksičkim varijacijama, evidentirana je samo u navedenom obliku, te je primjer autentične konceptualizacije nemogućnosti u lokalnoj frazeologiji i pokazuje produktivnost adinatona kao mehanizma semantičke frazeologizacije.

Adinatonske semantike ‘nikad’ je i frazema *kad se nebo i zemlja sastave*, temporalna rečenica u kojoj je nemogućnost realizacije nečeg zasnovana na metafizičkoj nemogućnosti – nešto će biti realizovano u vremenu kad se ispuni dati uslov, koji je, kao i svaki adinatonski, nerealan i nemoguće ga je ispuniti. U ovom slučaju uslov predstavlja apokalipsa – konjukcija dva entiteta, *neba* i *zemlje*, temelja kosmičke kategorije, čije bi spajanje označilo apokalipsu, a disjunkcija označava osnovno načelo kosmogonijskog poretka. Konjukcija je ontološki nemoguća, *nebo* i *zemlja* su opozitni entiteti i na takvoj matrici gradi se adinatifrazema. I ova frazema je kataklizmatična, zasnovana na narušavanju kosmičkog poretka, a kataklizmatičnost nije utemeljena na pojedinačnom paradoksu, kao u frazemi *kad Ibar uzbrdo poteče*, već na totalnoj kosmičkoj katastrofi. Komponente su snažnog simboličkog potencijala zasnovanog na eshatološkoj slici. Pragmatički, frazema ukida nastavak polemike o mogućnosti realizacije nečega.

U govoru Rožaja bilježi se i frazema <*samo*> *kad* <*me*> *spuste na tenešir*, kojom govornik obećava da će nešto realizovati kada za to nastupi

adekvatan trenutak – spuštanje na *tenešir*,⁹ što označava ritualno kupanje i pranje tijela preminule osobe prema šerijatskim propisima. Time govornik šalje poruku da će nešto učiniti „kad bude mrtav“, što referiše na nemogućnost ispunjenja uslova i ova frazema može biti egzistencijalna adinatofrazema. Frazema je vezana za kontekst u kojem se obavezno referiše na istu osobu, a inače se radi o „nemogućnosti ostvarivanja“ i upotrebljava se najčešće u prvom licu jednine, kada subjekat izražava rezigniranost. Veznik *kad* ukazuje na formalnu temporalnu referencu, ostvarenje nerealnog uslova – djelovanja nakon smrti, s obzirom na egzistencijalne granice ljudskog života, te se adinatonska semantika ‘nikad’ zasniva na ontološkoj nemogućnosti. Farsizam *tenešir* je ekspresivan, a frazema je nastala na prostoru gdje je dominantno stanovništvo muslimanske vjere, motivisana je islamskom pogrebnom praksom i predstavlja metonimiju smrti. Frazema nije zabilježena u sintaksičkim modifikacijama.

Skupini frazema iz semantičkog polja ‘nikad’ pripada i frazema *kad žaba vidi veđe*. Slikoviti uslov je da *žaba vidi veđe*¹⁰ kojim se sugerije na nemogućnost realizacije, zasnovan na biološkoj i anatomskoj nemogućnosti – žaba je vodozemac koji nema vjeđe, te ih stoga ne može ni vidjeti. Osnovu metaforičkog prenošenja čine karakteristike životinje, u ovom slučaju žabe, čime se utiče na slikovitost i referiše se na semantiku ‘nikad’. Frazemom se ne ostavlja prostor za mogućnost izvršenja neke radnje.

Analiza frazema pokazuje da se semantika ‘nikad’ u govoru Rožaja konceptualizuje putem adinatona, pri čemu se nemogućnost ostvaruje kroz različite modele – fizički, biološki, kulturni, kosmički i egzistencijalni.

4.2 Frazeme sa semantičkom vrijednošću ‘nigdje’

U frazemikonu govora Rožaja evidentirana je i opisna semantika odričnog kvantifikatora ‘nigdje’. Frazeme sa semantikom odričnog spacijalnog kvantifikatora ‘nigdje’ mogu biti različitog sintaksičkog tipa, kako korpus pokazuje, i različite semantičke motivacije, što će biti ispitivano u dijelu koji slijedi. One ukazuju na spacijalnu nemogućnost, uz snažnu ekspresivnu i hiperboličku obilježnost, čime se intenzivira semantika negacije, i

⁹ Tenëčīr (tenëšīr) <perz.> m. isl. dugački sto na kojem se, kod muslimana, kupaju mejti prije ukopa, dženaze (<osm. tur. *tenešir*, *tenşüy* <perz. *tan* – tijelo; osoba, ličnost i perz. *šūy*, prez. osn. gl. *šostan* prati, umivati; perz. *tanšūy*, *tanšūr* – općenito, bazen, izvor; sve ono čime se pere tijelo; voda ili bazen s vodom u kojem se kupaju mejti; ploča, daska na kojoj se kupa mejt) (Haverić i Šehović 2017: 290).

¹⁰ Leksemom *veđe* označavaju se obrve. Standardni je oblik *vjeđe*, ali je u govoru Rožaja kratki vokal *jat* iza labiodentalnog sonanta *v* dao refleks *e* (Mujević 2022: 36), te je stoga zastupljen oblik *veđe*.

sociokulturno prepoznatljive elemente kojima se donosi lokalna obojenost i autentičnost.

Hiperboličkom frazemom *ni na ovom, na onom dunjaluku* upućuje se na nemogućnost izvršenja radnje na najvišem stepenu – „ni u zagrobnom životu“ – ‘nigdje’. Frazema je sačinjena od odričnih prijedloško-padežnih konstrukcija, koje su spacijalni adverbijali, dva paralelna segmenta spojena veznikom *ni*, čime je intenzivirana negacija. Njom se implicira da se nešto neće ostvariti ni za vrijeme života na ovom svijetu, a ni nakon života, na pretpostavljenom drugom svijetu. Frazemom se iskazuje negativna odrednica prostora i vremena egzistencijalnog i postegzistencijalnog domena, hiperboličnim proširenjem na metafizički život, prema islamskim načelima ahiretski, jer je frazema nastala na muslimanskom sociokulturnom prostoru. Evidentno je da adinatofrazema sintaksički nije standardna zavisna adinatonska konstrukcija. Centralna komponenta frazeme je leksema *dunjaluk*,¹¹ koja označava ovaj svijet, prolazni i zemaljski. Frazema je relativno stabilna u govoru Rožaja, zabilježena je leksička varijacija samo u jednom slučaju – *ni na dunjaluku, ni na ahiretu*, gdje je umjesto *onog svijeta* upotrijebljena sinonimna leksema *ahiret*,¹² arabizam, što ne narušava semantičko jezgro, a doprinosi ekspresivnosti. Poništavanjem mogućnosti da se nešto ostvari u ovom i zagrobnom životu postiže se maksimalna negacija. Za razliku od adinatonskih konstrukcija zasnovanih na uslovnim temporalnim rečenicama, ova frazema ne sadrži uslovni adinatonski efekat koji se ostvaruje preko hiperboličnog proširenja domena negacije i na ovosvjetsko i onostrano.

Semantiku negacije nosi frazema *ni pod jorgan*¹³ *ne reći* i njom se signalizira na strogu zabranu izricanja, odnosno, upućuje na to da nešto ne smije biti izgovoreno ni na kojem mjestu – ‘nigdje’. Frazema je adinatonska konstrukcija rečeničnog tipa koja sadrži negativnu kvantifikaciju u ukazivanju da nešto ne smije biti izgovoreno ni u momentima potpune privatnosti, ni u samoći, hiperbolično – ni pod jorganom. Komponentom *jorgan* sugerise se na potpunu privatnost, diskreciju, tajnost, prostor maksimalne izolacije. Hiperbolom se ukazuje na važnost čuvanja nečega u tajnosti. Hiperbolizacijom se upućuje na to da nešto ni u kakvim okolnostima ne bi trebalo

¹¹ Dunjaluk <ar.-tur.> m. *ekspr.* 1. ovaj svijet 2. ljudstvo na zemaljskoj kugli; čovječanstvo 3. ovosvjetska materijalna dobra, bogatstva; (< osm. tur. *dünyalık* – imetak, bogatstvo; životna dobra < ar. *dunyā* – ovaj svijet; ovozemaljski život; ovozemna dobra i tur. suf. *-lik*) (Šehović i Haverić 2017: 150).

¹² Ahiret (ahiret) <ar.> m. *isl.* svijet na koji čovjek odlazi poslije smrti, onaj svijet; zagrobni život; (< osm. tur. *ahiret* < ar. *āhira* – zagrobni život; budući svijet) (Šehović i Haverić 2017: 111).

¹³ U govoru Rožaja zabilježena je upotreba akuzativa umjesto lokativa. Ova pojava predstavlja dijalekatsku osobinu u kojoj se akuzativ koristi umjesto lokativa uz prijedlog *u*, a ova supstitucija je česta u sandžačkom dijalektu.

govoriti, čak i kada je sigurnost maksimalna. Govornik frazemu upotrebljava kao vid upozorenja ili zabrane, u situaciji koja se odnosi na povjerljivost. Semantički ekvivalent ovoj frazemi je i frazema *ni u goru*¹⁴ *ne reći*, kojom se upućuje na to da nešto ne treba reći ni na mjestu gdje nema nikoga ko bi mogao čuti. Time se intenzivira semantika potpune diskrecije i upozorenja da se nešto mora držati u tajnosti. Upotreba lekseme *gora* (*šuma*) upućuje na prostor bez ljudi, pa frazema implicira da se nešto ne smije reći ni tamo gdje nema svjedoka – odnosno ‘nigdje’.

I somatska frazema *ni <sebi> u nedra ne reći* ima semantiku odričnog spacijalnog adverbijala ‘nigdje’ i njom se hiperbolično ukazuje da nešto ne smije biti izgovoreno nikom – ni sopstvenim njedrima. Komponentom *nedra*¹⁵ označava se intimni prostor, sigurno mjesto, te se odričnom rječicom uspostavlja negacija, daje se uputa da nešto ne smije biti izrečeno ni u zaštićenom i intimnom prostoru – subjekat nešto mora „i od sebe kriti“.

Frazemom *na <bijelom> <butum> dunjaluku nema* sugeriše se da nečega nema ‘nigdje’ u poznatom i stvarnom svijetu. Pridjev *bijeli* služi za intenziviranje semantike ukazivanjem na opštost i sveobuhvatnost prostora i njime se intenzivira ekspresivnost frazeme. Sveukupnost, cjelost *dunjaluka* označava se i turcizmom *butum*.¹⁶ Adinatskom konstrukcijom ukazuje se na krajnju negaciju prisustva u prostoru – da nešto ne postoji ‘nigdje’ na svijetu, u realnoj i iskustvenoj stvarnosti. Nosilac semantike frazeme je komponenta *dunjaluk*,¹⁷ kao prostor dostupan čovjekovom iskustvu, a sintagma *bijeli dunjaluk* u govoru Rožaja upotrebljava se i kao spacijalni adverbijal u označavanju totaliteta prostora te se u frazemi pomoću negacije postiže isticanje nepostojanja nečega ‘nigdje’ na svijetu kao najviši stepen negacije. Istovjetnu semantiku bilježimo i u frazemi *kolik(i) je dunjaluk*, građenu ukazivanjem na *cijeli dunjaluk*, široku spacijalnu referencu. Takođe, ovaj adinatski efekat zabilježen je i u frazemi *<pa> dunjaluk da obigraš*. Isticanjem *obigravanja dunjaluka* implicira se da nešto nije moguće pronaći ‘nigdje’ na svijetu. Glagol *obigrati* upućuje na obilaženje dunjaluka, a frazema na nemogućnost uspjeha – potraga bi bila bezuspješna i kad bi subjekat *cijeli dunjaluk* obišao i pretražio – ‘nigdje’ ne bi našao ono što traži. Semantički su ekvivalentne i frazeme *da dunjaluk uzduž i poprijeko pređeš* i *da cipacio (cipcio) dunjaluk preturiš*, gdje se u prvoj frazemi leksemama *uzduž* i *poprijeko* ukazuje na cjelokupnost svijeta, a u drugoj frazemi leksemom

¹⁴ Vidi prethodnu fusnotu.

¹⁵ Novo jotovanje, odnosno jekavsko jotovanje, u govoru Rožaja nije izvršeno (Mujević 2022: 45).

¹⁶ Bütüm <tur.> pridj. nepromj. razg. ekspr. sav, čitav (< osm. tur. bütün – sav, čitav) (Šehović i Haverić 2017: 128).

¹⁷ Vidi fusnotu 11.

*preturati*¹⁸ na obilazak cijelog svijeta u potrazi, a semantika cjelokupnosti ekspresivno se iskazuje dijalektizmom *cipacio* (*cipcio*).¹⁹ Da nešto ne postoji i nije postojalo ‘nigdje’, ni u kojem prostoru i ni u kojem vremenskom periodu upućuje frazema *kud je svijeta <i vijeka>*, hiperboličnim spacijalno-temporalnim okvirom. Komponenta *svijet* indicira na totalitet prostora, a *vijek* na temporalni kontinuitet postojanja, dok komponenta *kud* upućuje na hipotetičko kretanje kroz prostore i vremena. Na ovaj način se formira efekat nemogućnosti pronalaska nečega ni na kojem prostoru, ni u kojem vremenu. Frazema može imati i semantiku ‘nikad’, ali je češće bilježena u semantici ‘nigdje’, stoga je i analizirana u okviru ovog semantičkog polja.

Krajnja negacija prisutnosti ili postojanja nečega izražava se frazemom *ni od korova*, u značenju ‘nigdje’ ili ‘uopšte nema’. Semantička osnova frazeme zasniva se na kolektivnom iskustvu i znanju o *korovu* koji raste spontano, bez kontrole i u velikim količinama, na različitim vrstama zemljišta i u različitim uslovima. Zbog tih svojstava, korov u frazeološkoj slici svijeta funkcioniše kao simbol obilja i rasprostranjenosti, lakoće pojavljivanja, pritom povezan sa znanjem o prirodnom svijetu – da u „korovu ima svega“, te da se tu „sve može naći“. U frazemi dolazi do semantičke ekstenzije zasnovane na ovom iskustvenom obrascu: polazi se od pretpostavke da je korov nešto čega uvijek ima, „na sve strane“ i da se u njemu „može naći svašta“, pa se njegova upotreba u negiranoj konstrukciji *ni od korova* zasniva na obrtanju tog očekivanja. Naime, ako nečega nema ni u korovu, tj. u onome što je inače najrasprostranjenije i najdostupnije, time se implicira potpuno odsustvo, kvantitativno ili distribucijski, odnosno ukazuje se da nečega ‘nigdje’ nema. Negacija *ni* ima ključnu ulogu u intenzifikaciji semantike, jer uspostavlja krajnju tačku na skali: od podrazumijevanog obilja ka apsolutnom poništavanju postojanja. Time frazema ne označava samo odsustvo, već naglašava da ne postoji ni minimalna količina, da se nešto ‘nigdje’ ne može naći, jer ne postoji ni na mjestu gdje su najveće šanse postojanja. Izraz stoga ima izrazitu ekspresivnu vrijednost i upotrebljava se u situacijama kada govornik želi intenzivirati utisak oskudice, nestanka ili izostanka nečega.

Takođe, na krajnje poricanje postojanja nečega u prostoru ukazuje se i frazemom *ni u mišju rupu*. Frazema hiperbolično upućuje na to da se određeni predmet ili osoba ne mogu pronaći ni u mišjoj rupi – skrivenom, tijesnom i teško dostupnom prostoru, gdje se, objektivno, ne mogu sakriti, čime je postignuta adinatonaska semantika ‘nigdje’. Referentna tačka frazeme jeste spacijalna odrednica *mišja rupa*, koja funkcioniše kao simbol krajnje granice dostupnog

¹⁸ Pretùrit, -im, *pf.* – (ooz) preći, prebaciti, prevaliti (Hadžić 2013: 319).

¹⁹ Cipacijo/cipcijo, *pril.* – cio, sav (Hadžić 2013: 57).

prostora, odnosno mjesta koje je minimalno, zatvoreno i izvan uobičajenog ljudskog dosega, ova referantna tačka upotrijebljena je da se označi prostor nedostupan čovjeku, onaj u koji čovjek ne može zaći. Upotrebom negacije (*ni*) dodatno se intenzivira ukupna negacija, pa se implicira da nešto ne postoji ni u uobičajeno dostupnom prostoru, niti u njegovim najskrivenijim i krajnjim granicama. Na taj način frazema pored odsustva nekog predmeta, osobe, označava i potpunu bezuspješnost traganja, nemogućnost lociranja referenta u bilo kojem segmentu prostora. Izbor komponente *mišja rupa* motivisan je iskustvenom i kulturnom predstavom o prostoru koji je minimalan, skriven i gotovo nedohvatljiv. Mišja rupa predstavlja arhetipski zaklon: mala, uska i teško uočljiva te je simbol krajnje tačke spacijalne nedostupnosti. Ovu simboliku potvrđuje i srodna frazema *sakriti se u mišju rupu*, u značenju 'potpuno nestati', pri čemu mišja rupa označava mjesto potpunog skrivanja i izlaska iz vidokruga. Na toj osnovi dolazi do semantičke ekstenzije: ako se nešto ne može pronaći ni na mjestu koje je prototipski prostor krajnjeg skrivanja, implicira se da ono ne postoji 'nigdje' ili da je u potpunosti nedostupno uprkos traganju. Semantika frazeme *ni u mišju rupu* nije evidentirana u frazeološkim rječnicima, bilježena je samo frazema *sakriti se u mišju rupu* i to u drugačijoj semantici, te je ovo važno istaći kao specifičnost lokalnog frazemikona. Semantika *mišje rupe* pomjerena je na semantiku 'nigdje', što predstavlja specifičnost. *Mišja rupa* tako funkcioniše kao donja granica spacijalne skale, odnosno ekstremna tačka na kojoj se zasniva hiperbolično intenziviranje negacije 'nigdje', totalne negacije postojanja ili prisutnosti.

Analizirane frazeme pokazuju da se semantika odričnog spacijalnog kvantifikatora u frazemikonu govora Rožaja ostvaruje mehanizmima koji negaciju prostora intenziviraju zabranom govorenja, hiperboličkim obuhvatanjem totaliteta svijeta ili upućivanjem na krajnje nedostupne i izolovane prostore.

5 Zaključak

Adinatske konstrukcije frazemikona govora Rožaja su vrlo slikovite i gotovo uvijek sadrže uslov koji je nemoguć za ispunjenje ili ostvarenje, i to kroz biološku, prirodnu, kosmičku ili kulturno-religijsku nemogućnost. U dosadašnjim istraživanjima adinaton je isključivo dovođen u vezu sa semantikom temporalnog kvantifikatora 'nikad'. Ovaj rad je na korpusu frazema govora Rožaja pokazao da adinaton u frazeologiji ima širi semantički opseg, te da se semantika proširuje i na spacijalne reference. Posrednim prikazivanjem semantike ističe se semantički potencijal perifrastične frazeme, s nerealnom i alogičnom pozadinskom slikom. Sintaksička struktura nije fiksno određena; može biti fonetska riječ, sintagma i rečenica.

Analiza frazema pokazala je da je semantika ‘nikad’ u frazemikonu govora Rožaja najčešće ostvarena putem zavisnih temporalnih rečenica sa veznikom *kad*, gdje se uslov zasniva na alogičnoj, nemogućoj ili ontološki neostvarivoj situaciji. Adinatonske konstrukcije sadrže uslove zasnovane na kršenju prirodnih, kosmičkih ili bioloških zakonitosti, s ciljem postizanja krajnje semantičke nemogućnosti. Evidentirane su kataklizmatične adinatonske konstrukcije, u kojima je kao uslov postavljeno narušavanje cjelokupnog poretka svijeta, što dodatno intenzivira semantiku neizvodljivosti. Takođe, semantika ‘nigdje’ u frazemikonu govora ostvaruje se hiperboličnim proširenjem egzistencijalnog vremena ili prostora, čime se negira postojanje nečega u fizičkom i metafizičkom svijetu. Analiza je pokazala i ukorijenjenost frazema u kulturno-religijskom kontekstu. Adinatonska semantika odričnog kvantifikatora ‘nigdje’ u frazemikonu govora Rožaja evidentirana je u frazemama hiperbolične negacije prostora. Frazeme sa semantikom spacijalne nepostojanosti počivaju na hiperboličnom intenziviranju radnje traženja, u nekim primjerima zabrane verbalne radnje itd. Postavljena hipoteza je potvrđena, ostvareni su zadaci i cilj istraživanja, i zaključuje se, na osnovu rezultata analize, da se adinatonski može posmatrati kao samostalna semantička figura.

6 Rječnik

U Rječniku će biti predstavljen korpus adinatonskih frazema analiziranih u radu, sa semantikom ‘nikad’ i ‘nigdje’. Rječnik će biti organizovan prema natuknicama u abecednom redu, koje su navedene prema vrsti riječi (imenica, glagol itd.). Ukoliko je strukturni dio frazeme imenica, kao nosilac semantike frazeme, kao natuknica se navodi imenica, ali ako strukturu frazeme čini više imenica, za natuknicu se uzima prva imenica u linearnom poretku, u jednini i nominativu. Kod nekih frazema nosilac semantike je neka druga imenska riječ ili glagol, te se odstupa od principa pripadnosti riječi određenoj vrsti i za natuknicu se uzima riječ koja nosi semantiku frazeme. Natuknice su akcentovane prema morfonološkim obilježjima lokalnog govora. Frazeme su od objašnjenja semantike odvojene crtom (–), a u okruglim zagradama (...) su neutralne ili zamjenljive varijante komponenata frazeme. U prelomljenim zagradama (<...>) bilježeni su fakultativni djelovi frazeme, kurzivom je označeno potencijalno leksičko okruženje (skraćenicom „i sl.“ ukazuje na mogućnosti okruženja), a u kosim zagradama /.../ stilske frazeme.

Tumačenje frazema praćeno je i kontekstualizacijom, primjerom upotrebe ekscerpiranim iz zvučnih zapisa razgovora sa informatorkama i informatorima. Frazema je u primjerima data kurzivom kako bi se jasno izdvojila.

Zbog ograničenog obima rada navodićemo samo po jedan primjer u adinatskoj semantici, iako su frazeme bilježene u velikom broju primjera.

DUNJÁLUK

- ni na dunjaluku, ni na ahiretu* /razg., ekspr./ – nigdje
(Veliki taksirat je Fatkina snaha, takvoga taksirata *nema ni na dunjaluku, ni na ahiretu.*)
- ni na ovom i na onom dunjaluku* /razg., ekspr./ – nigdje
(Od dobra je fisa, *ni na ovom, ni na onom dunjaluku* takve nema.)
- na <ovom> <bijelom> <butum> dunjaluku nema* /razg., ekspr./ – nigdje
(Takija ibljiza i lopova *na bijelom dunjaluku nema*, samo šer nekom da učinu.)
- kolik(i) je dunjaluk* /razg., ekspr./ – nigdje
(Za tu njegovu boles *kolik je dunjaluk* nije imalo lijeka.)
- <pa> dunjaluk da obigraš* /razg., ekspr./ – nigdje
(Ta boles je taka, *pa dunjaluk da obigraš*, lijeka joj nema.)
- da cipacio (cipcio) dunjaluk preturiš nećeš naći, vidjeti i sl.* /razg., ekspr./ – nigdje
(Imao je Hamdo igbal s onom ženom, a *cipcio dunjaluk da preturi* onaku neće naj.)
- da dunjaluk uzduž i poprijeko pređeš, obiđeš i sl.* /razg., ekspr./ – nigdje
(Sašili joj ruho u Tursku, takoga ruha *dunjaluk da pređeš uzduž i poprijeko* naj nej.)

GÒRA

- ni u goru ne reći* – nigdje ne reći
(Rekla sam joj tu brojnicu i zaprijetila joj da *ni u goru* ne smije rej.)

HÀSAN

- kad bi rodio/la Hasana s opancima* /ekspr., iron./ – nikad nešto ne može biti ostvareno
(Ne bi mu otišla u kuću *pa kad bi rodio Hasana s opancima.*)

ÍBAR

- kad Ibar uzbrdo poteče* /razg., ekspr., iron./ – nikad nešto ne može biti ostvareno
(Kročiće moja noga preko njegovoga praga *kad Ibar uzbrdo poteče.*)

JÓRGAN

- ni pod jorgan ne reći* /razg., ekspr./ – nigdje ne reći
(Ovo što si vidjela ode *ni pod jorgan* nemo da si rekla.)

KÓROV

- ni od korova* /razg., ekspr./ – nigdje
(Nestade to seme, više takoga nema *ni od korova.*)

KÙKOVDAN

- na Kukovdan* /razg., ekspr., iron., šalj./ – nikad
(Od danas do sutra, *pa na Kukovdan.*)

MĪŠ

- ni u mišju rupu* /razg., ekspr./ – nigdje se nešto ne može naći
(Kako se udade, nestade je, *ni u mišju rupu* je nema.)

NĚBO

kad se nebo i zemlja sastave /razg., ekspr./ – nikad
(Ja ću iz ove kuće izaj *kad se nebo i zemlja sastave*, iz moje kuće me isterat ne možete.)

NĚDRA

ni <sebi> u nedra ne reći /razg., ekspr./ – nigdje ne reći
(Reče mi tad šta je, uplaši me, to što mi reče nijesam smeo *ni sebi u nedra reći*.)

ŐPANAK

kad se opanak opapući /razg., ekspr., iron., pej./ – nikad
(Sišla sa sela pa misli da nije seljanka, no gospođa. E, to neka čeka *kad se opanak opapući*.)

SVĪJET

kud je svijeta <i vijeka> /razg., ekspr./ – nigdje u prostoru i vremenu
(Izgubi onaku ženu, *kud je svijeta i vijeka* više take naj ne može.)

TENĚŠIR

<samo> kad <me> spuste na tenešir /razg., ekspr./ – nikad
(Hoće da mu preprišem doline, nek čeka *kad me spuste na tenešir*.)

ŽĀBA

kad žaba vidi veđe /ekspr., iron./ – nikad
(Tamo mogu otići *kad žaba vidi veđe*.)

Izjava o dostupnosti podataka

Članak se zasniva na podacima prikupljenim terenskim istraživanjem (polustrukturirani intervjui) koji su u potpunosti prikazani i analizirani u radu; stoga nije potrebno dodatno arhiviranje podataka.

IZVORI

Husein BAŠIĆ, 1996: *San i pola života. Antologija*. Novi Pazar: INA Damad.

Husein BAŠIĆ, 2002: *Antologija usmene proze Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije*. Podgorica: Almanah.

Džavid BEGOVIĆ, Šefka BEGOVIĆ-LIČINA, 2012: *Sandžački rječnik*. Sarajevo: Fojnica.

Ibrahim HADŽIĆ, 2003: *Rožajski rječnik*. Rožaje: Centar za kulturu Rožaje.

Ibrahim HADŽIĆ, 2013: *Rječnik rožajskoga govora*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.

Abdulah MUŠOVIĆ, 2016: *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović.

Abdulah MUŠOVIĆ, 2018: *Sandžački frazeološki rječnik*. (Drugo dopunjeno izdanje). Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović.

LITERATURA

Krešimir BAGIĆ, 2012: *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Karin Marc BRATINA, 2004: Pomen frazemov z vidika medkulturne sporazumevalne zmožnosti. *Jezik in slovstvo* 49/6, 33–49.

David CRYSTAL, 1980: *Linguistics*. Harmondsworth: Penguin Books.

Ernest DUTOIT, 1936: *Le thème de l'adynaton dans la poésie antique*. Doktorska disertacija. Paris: Université de Paris, Dept. of Comparative Literature.

Željka FINK-ARSOVSKI, 2002: *Poredbena frazeologija: pogled iz vana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta.

Mark FORSYTH, 2013: *The Elements of Eloquence*. London: Icon Books Ltd.

Galen Otto ROWE, 1963: *The adynaton and the statement of perpetuity in Greek and Latin poetry*. Vanderbilt University.

Galen Otto ROWE, 1965: The Adynaton as a Stylistic Device. *The American Journal of Philology* 86/4, 387–396.

George GILBERT, Robert COLEMAN, 1999: Poetic Diction, Poetic Discourse and the Poetic Register. *Proceedings of the British Academy* 93, 21–93.

Amedeo Giovanni CONTE, Lucia di PAOLO, 2016: Adýnaton. Four Dichotomies for a Philosophy of Impossibility. *Phenomenology and Mind* 2, 134–143.

Guidorizzi GIULIO 1985: I delfini sui monti: appunti sull'adynaton. *La ricerca folklorica* 12, 19–22.

Đenita HAVERIĆ, Amela ŠEHOVIĆ, 2017: *Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku*. Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.

Martin HENZELMANN, 2016: Der Ausbau des Bunjewatzischen zu einer südslavischen Mikroliteratursprache. *Zeitschrift für Slawistik* 61/2, 353–368.

Martin HENZELMANN, 2024: Language in post-Yugoslav Montenegro: An unstable complex of contested values. *Zeitschrift für Slawistik* 69/2, 229–255.

Marina KATNIĆ-BAKARŠIĆ, 1999: *Lingvistička stilistika*. Elektronsko izdanje. Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga, IPP Ljiljan.

Miloš KOVAČEVIĆ, 2015: *Stilistika i gramatika stilskih figura*. Beograd: Jasen.

Erika KRŽIŠNIK, 2006: Izraba semantične potence frazemov. *Slavistična revija* 54, 259–279.

Miroslav MARCOVICH, Aristoula GEORGIADOU, 1988: Eucheria's Adynata. *Illinois Classical Studies* 13/1, 165–174.

Josip MATEŠIĆ, 1982: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Antica MENAC, 1994: Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika. *Filologija* 22–23, 161–168.

- Antica MENAC, 2007: *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjiga.
- Velimir MIHAILOVIĆ, 1986: O Kukovu dne – Ad Calendas Graecas. *Naš jezik* 17/1–2, 52–58.
- Dragana MRŠEVIĆ-RADOVIĆ, 1987: *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Dragana MRŠEVIĆ-RADOVIĆ, 2008: *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Dženisa MUJEVIĆ, 2022: Fonetske specifičnosti govora Rožaja. *Vaspitanje i obrazovanje* 22/3, 31–50.
- Dženisa MUJEVIĆ, 2024: Eufemistični frazeologizmi iz semantičkog polja smrti. *Književni jezik* 35, 101–124.
- Dženisa MUJEVIĆ, 2025a: Stereotipni ideali fizičke ljepote i mladolikosti žene u frazemama govora Rožaja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu* 28, 129–155.
- Dženisa MUJEVIĆ, 2025b: Negativni stereotipi o ženama u rodno obilježenim frazemama govora Rožaja. *Croatica et Slavica Iadertina* 21/2, 393–413.
- Vladislava PETROVIĆ, 1989: *Novinska frazeologija*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Rečnik književnih termina*. Ur. Dragiša Živković. Beograd: Nolit, 1986.
- Rikard SIMEON, 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Amela ŠEHOVIĆ, Đenita HAVERIĆ. 2017: *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
- Amina ŠILJAK-JESENKOVIĆ, 2003: *Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*. Sarajevo: Orijentalni institut.
- Abdulah ŠKALJIĆ, 1966: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Ilijas TANOVIĆ, 2000: *Frazeologija bosanskog jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Ana VASUNG, 2014: Adinaton u animalističkoj frazeologiji. *Životinje u frazeološkom ruhu*, 475–482.
- Howard Vernon CANTER, 1930: The Figure Adynaton in Greek and Latin Poetry. *The American Journal of Philology* 51, 32–41.
- Israel VILLALBA DE LA GÜIDA, 2010: En las fronteras del adynaton lo imposible como recurso retórico. *Cuadernos de filología clásica: Estudios latinos* 30/1, 77–99.
- Марина Александровна ГОРТЕ, 2007: *Фигуры речи: терминологический словарь*. Москва: ЭНАС.
- [Marina Aleksandrovnа GORTE, 2007: *Figury reči: terminologičeskij slovar'*. Moskva: ENAS.]
- Сергей Викторович АЛПАТОВ, 2017: Адинатон: объем понятия в литературоведении и фольклористике. *Stephanos* 25/5, 118–124.
- [Sergej Viktorovič ALPATOV, 2017: Adinaton: ob'em ponjatija v literaturovedenii i fol'kloristike. *Stephanos* 25/5, 118–124.]

Андрей КУРБАНОВ, Лидия СПИРИДОНОВА, 2018: Что такое адинатон?. *Логико-философские штудии* 16/3, 250–265.

[Andrej KURBANOV, Lidija SPIRIDONOVA, 2018: Što takoe adinaton?. *Logiko-filozofskie studii* 16/3, 250–265.]

Соња ПЕТРОВИЧ, 2017: Формулы невозможного и растительный код в сербском и южнославянском фольклоре. *Acta Linguistica Petropolitana: Труды Института лингвистических исследований* 13/2, 79–100.

[Sonja PETROVIĆ, 2017: Formule nevozmožnogo i rastitel'nij kod v serbskom i južnoslavjanskom fol'kloru. *Acta Linguistica Petropolitana: Trudi Trudy Instituta lingvističeskikh issledovanij* 13/2, 79–100.]

Владимир Владимирович ШИЛИН, 2009: *Словарь литературоведческих терминов*. Москва: Тривант.

[Vladimir Vladimirovič ŠILIN, 2009: *Slovar' literaturovedčeskikh terminov*. Moskva: Trovant.]

ADINATONSKI FRAZEMI GOVORA KRAJA ROŽAJE (ČRNA GORA) S SEMANTIKO NIKOLI IN NIKJER

Članek obravnava adinatske frazeme rožajskega narečja s pomenoma 'nikoli' in 'nikjer', s poudarkom na načinu, kako se adinatonika tvori in deluje kot semantični frazeološki mehanizem. Glavna hipoteza je, da adinatonika ni omejena le na časovni pomen 'nikoli', temveč vključuje širši nabor univerzalnih negativnih kvantifikatorjev kot semantičnih kategorij, ki se uresničujejo v frazemih, in da je zelo produktiven mehanizem v pomenih 'nikoli' in 'nikjer'. Adinatonika se pojavlja tudi kot prostorski določilec, ki se uresničuje skozi absurdnost, hiperbolo in paradoks, kar dodatno prispeva k idiomatičnosti frazemov v lokalnem frazeologikonu. Cilj članka je analizirati adinatske frazeme rožajskega narečja s pomenoma 'nikoli' in 'nikjer', preučiti produktivnost ter ugotoviti motivacijsko in funkcionalno dimenzijo adinatone kot mehanizma frazeologizacije na zbranem korpusu frazemov. Raziskava temelji na 20 frazemih, zbranih s terenskimi raziskavami, z deskriptivno analizo motivacijskih okvirov pri konstrukciji semantike nemožnosti. Korpus frazemov je sicer veliko bogatejši, vendar je zaradi omejenega obsega besedila in potrebe po jasni ter podrobni analizi motivacijskih osnov pri konstrukciji adinatona omejen na 20 frazemov. Rezultati kažejo, da frazemi s pomenom 'nikoli' najpogosteje temeljijo na fizikalno, biološko ali kozmično nemogočih pogojih, medtem ko se pri frazemih s pomenom 'nikjer' doseže prostorska negacija in hiperbolična totalnost. Članku je dodan slovarski del, ki ponuja sistematiziran pregled raziskovalnega korpusa adinatskih frazemov s pomenom 'nikoli' in 'nikjer', urejen po jasno določenih leksikografskih načelih in podprt z avtentičnimi primeri rabe iz govora kraja Rožaje. Sklepamo, da so adinatski frazemi zelo stabilni, saj so leksikalne in semantične variacije minimalne. Analiza kaže, da adinaton predstavlja pomemben frazeološki mehanizem v govoru kraja Rožaje, ki omogoča uresničevanje negativnih kvantifikatorjev. Potrjena je hipoteza, da adinaton zajema časovno in prostorsko dimenzijo ter prispeva k slogovni zaznamovanosti in pragmatični funkcionalnosti frazemov, ki temeljijo na različnih motivacijskih osnovah.